SETTLEMENTS AND BUILDINGS OF EARLY BRONZE AGE ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru

Assoc. Prof., PhD., "George Enescu" University of Arts, Iași

Abstract: The present research will refer only to the first period of Bronze Age, that is different from Middle Bronze and Late Bronze, because reminiscences of the previous Neolithic Age (Eneolithic) are still present, but the new period comes with important transformations already recorded in the habitat of human beings. The settlements and homes of the Early Bronze Age reflect he general state of insecurity which was caused by the coming of the nomad pastoral communities from the North Pontic steppes: they are small, seasonal, fortifications are rare now, but regarding religious constructions, the funerary monument appears, having the shape of tumulus of the chieftain, being collecive or individual, which proves the emphasis on social hierarchy.
We will record the specificity of settlements and buildings of each culture of Early Bronze Age on the territory of our country, in their evolution towards the next phase – of Middle Bronze Age.

Keywords: tumulus, sanctuary, palisade, framing, cist

Alcătuită din Epoca bronzului și Epoca fierului, Epoca metalelor este perioada în care apar primele semne ale unei revoluții statal-urbane, iar uneltele din piatră sunt înlocuite cu cele din metal (proces început încă de la sfârșitul Eneoliticului). Încă înainte de Epoca mijlocie a bronzului, spațiul carpato-dunărean a devenit unul dintre centrele metalurgice importante ale Europei.

Întreaga Epocă a bronzului[1] este o perioadă de progres în dezvoltarea societății. Populația crește, se întăresc comunitățile tribale și coeziunea dintre acestea. În ciuda migrațiilor, această nouă epocă (a bronzului) a fost, se pare, destul de calmă, ceea ce a avut ca rezultat o societate agrară în continuare, dar în care activitățile anterioare sunt îmbogățite și diversificate. Economia este stabilă și echilibrată, bazată pe agricultură – tot mai extinsă datorită folosirii plugului –, dar și pe păstorit – tot mai dezvoltat. Iau naștere tagme de meșteșugari. Are loc acum procesul de indoeuropenizare, de interes fiind cristalizarea populațiilor proto-tracice, dar, din păcate, tracii din nordul Dunării vor fi semnalați abia în Epoca fierului, prin sec. al VI-lea î.Hr. Productivitatea muncii sporește prin dezvoltarea metalurgiei bronzului, care dă naștere unor unelte tot mai perfecționate.

[1] Cele mai înalte datări: 3 500, dar pentru teritoriul României: 2 500/2 000/1 800 – 1 200/1 150/1 000/850/700 î.Hr. Cf. Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989, p.140; Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.24-25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1971, p.30; R. F., in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roşu (coord.), *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, p.69, s.v. *bronzului, epoca*; Ion Miclea, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978, p.24; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.273

BDD-A25638 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:22 UTC)

Transformările economice și sociale se vor reflecta și pe planul construcțiilor, ca și pe plan artistic în general. De exemplu, datorită întrebuințării uneltelor din metal, chiar numărul construcțiilor sporește, formele fiind tot mai diversificate; iar schimbarea petrecută la nivel social, prin apariția unei societăți patriarhale și ierarhizate pe structuri de putere și de prestigiu, dă naștere tumulului colectiv sau individual, al căpeteniei, ca monument funerar. După cum se va vedea și în toate domeniile artei, se răspândesc cultul focului și cel solar, principii active de transformare a lumii, mișcarea Soarelui pe cer fiind sugerată atât de sanctuare – orientate spre răsărit –, cât și ca motiv decorativ (static: cercuri, cercuri cu raze, roți, ori dinamic: spirale, vârtejuri spiralice, cruce încârligată) sau în formele carelor (solare) – dovadă fiind modelele miniaturale din lut. Și aceasta deoarece neoliticul cult al fertilității și fecundității își pierde tot mai mult importanța, fiind tot mai adesea însoțit de adorarea forțelor naturii, în mod deosebit a Soarelui. Noile concepte uraniene înlocuiesc așadar vechile concepte htoniene, astfel încât și numărul figurinelor feminine anterioare, ale Zeiței-Mame, se va diminua treptat. Asocierea mitului solar cu arme și podoabe prețioase conduce la presupunerea apariției unui mit eroic derivat din acesta, constituindu-se astfel o mitologie complexă, ce marchează începuturile diferențierii sociale. Dar mai ales se răspândește tot mai mult, încă de la începutul Epocii metalelor, ritul funerar al incinerării (pe lângă inhumarea specifică Neoliticului) – o formă spirituală evoluată. Dar explicația acestui fenomen nu o cunoaștem. Oricum, incinerația este dovada credinței în nemurirea sufletului, care se poate reîncarna.

Din păcate, pe teritoriul României nu au fost explorate integral așezări aparținând Epocii bronzului (precum nici ale Hallstattului), astfel încât nu le cunoaștem planurile. Este semnalată totuși prezența unor așezări – centre ale puterii tribale – cu sistem de fortificații perfecționat (cu șanțuri, valuri de pământ, palisade puternice, drumuri de strajă) sau amplasate pe poziții dominante: în Bronzul timpuriu – Glina, de la Odaia Turcului (jud. Dâmbovița); în Bronzul mijlociu – stațiunile Sărata-Monteoru (chiar fortificație din piatră aici), Costișa (jud. Neamț), Derșida (jud. Sălaj); în Bronzul târziu – adevărate cetăți cu val de pământ (cercetate mai bine sunt cele din Transilvania, dar și extracarpatic – așezarea de la Popești (jud. Giurgiu), întărită cu un val din pământ ars și cărămizi.[2] Oricum, construcțiile cunosc acum o dezvoltare în sensul diversificării și al complexității.[3] Ritualul funerar probabil era destul de complicat, dovadă fiind construcții impunătoare din lespezi din piatră (Cândești, cultura Monteoru), mărturii ale existenței unor cavouri și unor mici monumente funerare.

Pe teritoriul României, începuturile Epocii bronzului nu se produc în același timp, în această primă perioadă, reminiscențe ale Eneoliticului final persistând mai ales în regiunile nordice și vestice.

În Epoca bronzului timpuriu [4], starea generală de insecuritate se datorează pătrunderii comunităților pastorale nomade din stepele-nord-pontice, care induc și comunităților locale acest caracter mobil, ceea ce accelerează procesul de ierarhizare socială. Societatea este patriarhală, organizată pe structuri de prestigiu.

O serie de grupuri culturale – **complexul cultural Horodiștea-Folteşti** (pe fondul culturii Cucuteni, respectiv Cernavoda I), **Cernavoda II-III**, **Cultura amforelor sferice (Cultura mormintelor în ciste)** – ocupă intervalul de tranziție cuprins între sfârșitul Eneoliticului și formarea primei culturi bine structurate a Bronzului timpuriu: **blocul cultural Baden-Coțofeni** (după o localitate din jud. Dolj și una din Austria; modul în care a apărut nu

[2] A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. Lászlo, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmboviţa, Alexandru Vulpe (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.364-365

[3] Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.37

[4] Cele mai înalte datări: 3 500, dar pentru teritoriul României: 2 000/1 800 – sf. mil. al III-lea î.Hr. Cf. Marija Gimbutas, *op. cit.*, p.140; R. F., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.69, s.v. *bronzului, epoca*; Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.273; A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.217-218.

BDD-A25638 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:22 UTC)

este foarte bine precizat), compus dintr-o serie de manifestări culturale cu trăsături comune: **cultura Coțofeni**, în Transilvania, Banat, Oltenia, vestul Munteniei, nord-vestul Bulgariei, și **cultura Baden**, în Câmpia Tisei, pusta maghiară, Transdanubia, Slavonia, Slovacia, Austria, Moravia. Între această cultură și următoarea din Transilvania (Wietenberg), care va aparține Bronzului dezvoltat, se va intercala – în perioada în discuție, cea a Bronzului timpuriu – o serie de grupuri ce nu pot constitui culturi bine definite: **Șoimuș** (între valea Mureșului și bazinului superior al Crișului Alb, dar și pe valea Ampoiului[5]), **Roșia**, (bazinul Crișului Repede și cel al Crișului Negru), **Copăceni** (sud-estul Munților Apuseni, vestul Pod. Transilvaniei), **Livezile** (estul și sud-estul Munților Apuseni); mai bine conturate sunt grupul cultural **Jigodin** (estul Transilvaniei) și așa-numita ***cultură* Schneckenberg** (Țara Bârsei). În Muntenia (extinsă apoi în Oltenia, bazinul Oltului transilvănean, Țara Bârsei), importantă este cultura **Glina** (denumită după așezarea eponimă de lângă București), care va sta la baza constituirii unor culturi importante ale Bronzului mijlociu: Tei, Verbicioara, Monteoru, Wietenberg. În Moldova și în Dobrogea este de menționat doar **grupul Edineț**.

În ceea ce privește așezările umane, în Eneolitic (Chalcolitic) – a doua perioadă a Neoliticului, parcursul fusese spre un spor demografic datorat progresului economic-social, ce a dus la conflicte (fortificațiile se vor amplifica tot mai mult și prin valuri de pământ), spre necesitatea unei autorități (dispunerea locuințelor după un plan), spre o creștere a densității așezărilor și a numărul de locuințe din acestea; urmând să existe și așezări cu rol central, cu locuințe spațioase, chiar cu etaj, construite pe platforme de bârne acoperite cu lut, unele dintre acestea fiind sanctuare. De altfel, în privința construcțiilor religioase, va apărea sanctuarul de mari dimensiuni, cu arhitectură monumentală (cultura Cucuteni). Toate acestea în condițiile în care viața spirituală va fi axată în continuare pe cultul fertilității și fecundității, dar alături de idolul feminin va apărea și cel masculin și chiar cuplul divin. Inhumația va rămâne ritul funerar dominant, dar se va practica și incinerația.

În prima perioadă a Epocii bronzului, așezările sunt acum sezoniere, mici, de scurtă durată. Predomină locuințele adâncite. Deși rolul ierarhiei militare nu se diminuează, fortificațiile dispar în majoritate, așezările fiind protejate doar natural. Apar primele necropole de incinerație, acest rit funerar impunându-se în toată Epoca bronzului: situate la distanță de așezări, amplasate pe malul opus al apei care le desparte de acestea sau pe o insulă (Gârla Mare, Cârna, Rast, Ostrovu Mare, Pădurea Verde, Bobda[6]). Apare monumentul funerar în forma tumulului căpeteniei, colectiv sau individual[7]. Au fost descoperite necropole tumulare sau plane, cu morminte de inhumație, dar și de incinerație.

În **complexul cultural Horodiștea-Folteşti**, așezările erau de tip sălaș, cu colibe ușoare parțial adâncite.[8]

În **cultura Cernavoda II** întâlnim aceleași așezări situate pe tell-urile gumelnițene (ca și în Cernavoda I), iar locuințele sunt bordeie puțin adâncite, din materiale ușoare, fără lipitură.[9]

Cultura Coțofeni are atât așezări mici, pastorale, de munte, fortificate natural, cât și așezări pe pinteni de deal, apărate și cu șanțuri artificiale sau prin pante abrupte[10], precum și așezările din ostroavele Dunării, apărate natural, sau din peșteri[11] (de exemplu, în peștera Odweg, lângă

[5] Nicolae Cătălin Rișcuța, Ioan Andrițoiu, Istoricul cercetărilor, repertoriul descoperirilor și aria de răspândire a grupului cultural Șoimuș, in Apulum, XLIV, Alba Iulia, 2007, p.29
[6] R. F., in Radu Florescu et al. (coord.), op. cit., p.351, s.v. urbanism
[7] A. Vulpe et al., op. cit., p.220
[8] Ion Miclea, Radu Florescu, op. cit., p.90
[9] Ibidem, p.94
[10] Eugen Comșa, Unele date referitoare la cultura Coțofeni în sud-estul Transilvaniei, in Cumidava, IV, Brașov, 1970, p.7
[11] Richard Petrovsky, Ștefan Cădariu, *Așezări ale culturii Coțofeni în județul Caraș-Severin*, in *Banatica*, ****, Reșița, 1979, p.65

BDD-A25638 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:22 UTC)

Râșnov)[12]. Și mărimea lor variază, ajungând până la aglomerații importante. De asemenea, locuințele sunt și bordeie cu șarpantă din lemn, și colibe de tip frunzar, dar și locuințe cu structuri mai stabile, fără să se ridice la complexitatea celor neolitice.[13] La Câlnic (jud. Sibiu), casele, rectangulare, aveau două încăperi; la Șincai, casele alternau cu bordeie ușor adâncite[14]. Aspectul Baden al culturii Coțofeni are așezări deschise, amplasate pe terasele râurilor, cu grupuri mici de bordeie sau de locuințe de suprafață, din materiale ușoare[15], dar se cunosc și așezări fortificate, așezate pe zone mai înalte.
În **grupul Șoimuș**, așezările (restrânse) erau amplasate pe înălțimi (pe vârfuri de deal și în peșteri). [16]
Așezările **grupului cultural Copăceni** era situate pe locuri dominante, cu locuințe rectangulare, din împletituri de nuiele, lipite cu lut. [17]
În așezarea de la Leliceni (jud. Harghita) a **gupului cultural Jigodin**, situată pe o înălțime stâncoasă, locuințele erau de suprafață, rectangulare, greu de reconstituit.
De altfel, greu de identificat sunt și cele ale **culturii Schneckenberg**.[18]
Glina are așezări situate pe terasele râurilor sau pe pinteni de deal apărați natural, în peșteri (de exemplu, în munții Bistriței și ai Lotrului); nu există fortificații[19] în afara șanțului de apărare cu val de pământ al așezării de la Odaia Turcului (jud. Dâmbovița), iar locuințele sunt și bordeie (Crivăț, jud. Giurgiu), și locuințe de suprafață, semi-adâncite (Valea Calului, jud. Argeș). [20]

Ritul funerar în complexul cultural Horodiștea-Folteşti este cel de inhumație; apare tumulul, mărturie a accentuării ierarhizării sociale [21]. Mormintele culturii Cernavoda II sunt de inhumație, uneori groapa fiind căptușită cu lespezi din piatră.[22] Deosebită este Cultura amforelor sferice (Cultura mormintelor în ciste) tocmai datorită acestei particularități: morminte de inhumație, în cutii din piatră, uneori acestea fiind colective. Din aspectul Baden al culturii Coțofeni se cunosc multe necropole, mai ales de inhumație; cultura Coțofeni nu ne-a lăsat necropole, ci doar morminte (de inhumație și mai rar de incinerație: Mediesu Aurit, jud. Satu Mare, Cârna, jud. Dolj); probabil ritul acestei culturi era reprezentat de înmormântări în tumuli (descoperiți la Basarabi, jud. Dolj, Cheile Aiudului, Livezile, jud. Alba, Milostea, jud. Vâlcea[23]). În grupul Roșia, știm că ritul de înmormântare era inhumația (peștera Izbucul Topliței), ca și în grupul Livezile, unde un tumul reunea până la 10 morminte (tumulul de la Ampoița, jud. Alba). [24]Tot inhumația caracteriza și ritul funerar al culturii Schneckenberg: în gropi rectangulare, cu pereți placați cu piatră.[25] Grupul tumular Schnekenberg de la Brăduț (jud. Covasna), împreună cu grupurile tumulare din zona relativ compactă a nord-vestului jud. Covasna și sud-vestul jud. Harghita, este un unicum în aria acestei culturi.[26] Obiceiul funerar al înmormântării în cutii de piatră se va păstra și în cultura Glina: s-au găsit morminte de

[12] Eugen Comșa, *op. cit.*, p.7
[13] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.91-92
[14] A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.225
[15] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.92
[16] Pentru mai multe amănunte, vezi Nicolae Cătălin Rișcuța, Ioan Andrițoiu, *op. cit.*, p.29-52
[17] A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.228
[18] *Ibidem*, p.229
[19] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.96
[20] A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.231
[21] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.90
[22] *Ibidem*, p.94
[23] A A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.226
[24] *Ibidem*, p.228
[25] *Ibidem*, p.230
[26] Vezi Valeriu Cavruc, *Câteva precizări privind perioada timpurie a Epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, in *Memoria Antiquitas*, XXIII, Piatra Neamț, 2004, p.270

BDD-A25638 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:22 UTC)

inhumație, în cistă de piatră (Hălchiu, Ghimbav).[27] În ritul funerar al acestei culturi sunt prezente și inhumația și incinerația (în necropola de la Zimnicea au fost descoperite 54 de morminte plane de inhumație). [28]

Pe teritoriul României, Eneoliticul (a doua perioadă a Neoliticului) venise, în ansamblu, cu schimbări importante în ceea ce privește progresele realizate de comunitățile umane: o adevărată știință a organizării teritoriale a fost aplicată în amplasarea caselor, precum de asemenea, în construcția lor; dispunerea caselor în conformitate cu un plan specific indică existența unei autorități, zonele locuite fiind dispuse conform unei ierarhii specifice. Astfel, transformări importante avuseseră loc, în special cea referitoare la creșterea densității și a numărului de case de locuit; în plus, au apărut construcții spațioase, câteva dintre ele au un etaj, fiind construite pe o platformă, unele dintre acestea fiind sanctuare.

Epoca în discuție, Bronzul timpuriu, aduce o creștere a numărului construcțiilor, tot mai variate ca formă, amplasate în așezări mici, sezoniere, dar, deși fortificațiile în general dispar, începutul Epocii bronzului este momentul care înregistrează rare – deocamdată – fortificații: Glina, la Odaia Turcului (jud. Dâmbovița), dar mai ales apariția tumului căpeteniei, în consens cu creșterea și cu dezvoltarea unei societăți tot mai ierarhizate pe structuri de putere și de prestigiu.

BIBLIOGRAPHY

CĂRȚI

Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974

Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roşu, Lucian (coord.), *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980

Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989

Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi*, Bucureşti, Ed. Albatros, 1971

Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981

Miclea, Ion, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978

Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980

Petrescu-Dîmboviţa, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010

ARTICOLE

Cavruc, Valeriu, *Câteva precizări privind perioada timpurie a Epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, in *Memoria Antiquitas*, XXIII, Piatra Neamț, 2004, p.265-275

Comșa, Eugen, *Unele date referitoare la cultura Coțofeni în sud-estul Transilvaniei*, in *Cumidava*, IV, Brașov, 1970, p.3-16

Petrovsky, Richard, Cădariu, Ștefan, *Așezări ale culturii Coțofeni în județul Caraș-Severin*, in *Banatica*, ****, Reșița, 1979, p.35-69

Rișcuța, Nicolae Cătălin, Andrițoiu, Ioan, *Istoricul cercetărilor, repertoriul descoperirilor și aria de răspândire a grupului cultural Șoimuș*, in *Apulum*, XLIV, Alba Iulia, 2007, p.29-52

[27] L. R., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.170, s.v. *Glina, cultura*

[28] A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.231

BDD-A25638 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:22 UTC)